

НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2014 р.: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ЕМПІРИЧНИЙ ВИМІРИ

NATIONALIZATION OF THE PARTY SYSTEM OF UKRAINE BASED ON THE RESULTS OF THE PARLIAMENTARY ELECTIONS IN 2014: THEORETICAL AND EMPIRICAL MEASUREMENTS

Шелемба М.М.,

аспірант кафедри політології і державного управління
Ужгородський національний університет

У статті здійснено дослідження процесу націоналізації партійної системи, що не тільки зумовлюється емпіричними показниками, але й підтверджується теоретичними даними. Вказаний процес також характеризується з огляду на тип виборчої системи, форму державного правління, політичний режим, трансформаційні процеси та етнічні чинники.

Ключові слова: політична партія, партійна система, форма державного правління, політичний режим, вибори, процес націоналізації.

В статье проведено исследование процесса национализации партийной системы, что не только объясняется эмпирическими показателями, но и подтверждается теоретическими данными. Указанный процесс также характеризуется с учетом типа избирательной системы, формы государственного правления, политического режима, трансформационных процессов и этнических факторов.

Ключевые слова: политическая партия, партийная система, форма государственного правления, политический режим, выборы, процесс национализации.

The article studies the process of nationalization of the party system, which is explained not only by empirical indicators, but also confirmed by theoretical data. This process is also characterized by the type of electoral system, the form of government, political regime, transformation processes and ethnic factors.

Key words: political party, party system, form of government, political regime, elections, nationalization process.

Постановка проблеми. Питання однорідності (гомогенності) / неоднорідності електоральної підтримки політичних партій у країні вивчається в політичній науці крізь призму дослідження партійної націоналізації.

Проблема партійної націоналізації почала досліджуватись у ХХ ст. в американській та європейській політичних школах. Серед найбільш відомих науковців світу, які займались цією проблематикою, можемо виділити М. Джонса, С. Мейнверінга, Д. Бошлера, Ю. Касаю та Дж. Моєніус, Г. Голосова та І. Григор'єва та ін. В українській політичній науці вказана проблематика стала предметом дослідження на початку ХХІ ст. після виникнення необхідності проведення комплексної оцінки розвитку вказаного процесу. Таким чином, на сучасному етапі є потреба комплексно дослідити партійну націоналізацію в Україні з урахуванням оптимальної кількості оціночних характеристик. Для цього необхідна розробка і використання такої методології, яка б дала змогу вирішити цю проблему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан наукових досліджень показує, що є низка підходів до оцінки стану партійної націоналізації: методика оцінки націоналізації партійної системи країни та націоналізації електоральної підтримки кожної партії, представлена М. Джонсом і С. Мейнверінгом [9]; методичні

підходи Ю. Касаю та Дж. Моєніус до аналізу конфігурації партійної системи (розрахунки індексів інфляції, розміру ефективної кількості партій) [10]; підхід Д. Бошлера до розрахунку стандартизованої оцінки партійної націоналізації [6; 7]; методика розрахунку індексу націоналізації партійної системи, індексу націоналізації голосування за окрему партію, розроблена Г. Голосовим [8]. У наукових колах відбуваються пошуки нових підходів до оптимізації методології дослідження вказаного аспекту. З огляду на це нами була розроблена авторська методологія до визначення партійної націоналізації України в рамках дії факторів та умов, характерних для країни.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета нашого дослідження – емпіричний аналіз рівня націоналізації партійної системи України за результатами парламентських виборів 2014 р. та місцевих виборів 2015 р.

Виклад основного матеріалу дослідження. Партійна система України в 2014–2015 рр. розвивалась під дією багатьох факторів, які мали вплив на стан партійної націоналізації. Визначення та аналіз цього процесу за досліджуваний період дасть змогу оцінити вплив на нього парламентських 2014 р. та місцевих 2015 р. виборів. Заради зазначених цілей передбачено використання трьох методологічних підходів до оцінки індексу націоналізації партійної системи країни: М. Джонса

і С. Мейнверінга [9], Г. Голосова [8], авторського підходу.

Авторська модель дослідження націоналізації партійної системи України сформульована на основі поєднання статистичного аналізу, аналізу партійно-електоральної гомогенності (який передбачає використання підходу до вивчення партійної націоналізації, представленого Г. Голосовим, та авторської модифікованої розробки). Представлений власний методологічний підхід передбачає оцінку: націоналізації партій за результатами парламентських виборів у регіонах (IPNrg); націоналізації партій за кандидатами від політичних партій у регіонах (IPNcnt); націоналізації партій за результатами виборів до органів місцевого самоврядування (IPNloc); загального індексу націоналізації партійної системи країни (IPNc). Націоналізація партій за результатами парламентських виборів у регіонах (IPNrg) показує рівень концентрації політичних партій, що пройшли до Верховної Ради України під час виборчого процесу в усіх округах країни. Це дуже важливий ідентифікатор, котрий свідчить про рівномірність охоплення партіями регіонів країни та присутності їх у територіальних одиницях (округах). Націоналізація партій за кандидатами від політичних партій у регіонах (IPNcnt) демонструє фактичний стан концентрації політичних партій під час виборчого процесу в регіонах країни. Вказаний ідентифікатор показує рівномірність розподілу кандидатів від партій в адміністративно-територіальних регіонах на стадії виборчих перегонів. Націоналізація партій за результатами виборів до органів місцевого самоврядування (IPNloc) демонструє партійну націоналізацію за результатами місцевих виборів. Загальний індекс націоналізації

партійної системи країни (IPNc) передбачає визначення середньоарифметичного значення вищезазначених показників націоналізації. Представлений підхід також враховує націоналізацію партійної системи в часовому вимірі: передбачено оцінку націоналізації на стадії передвиборчого процесу, на стадії визначених результатів виборів до Верховної Ради України, обласних рад.

У табл. 1 представлено результати парламентських виборів до Верховної Ради України в 2014 р. Отже, за результатами виборів ПП «Народний Фронт» зайняла перше місце (22,14%) та отримала найбільшу кількість мандатів у парламенті за багатомандатним округом (64). За результатами голосування одномандатних округів партія змогла отримати тільки 18 парламентських місць. Як зазначають дослідники, основними передумовами успіху партії можна вважати [5]: акцент на тому, що А. Яценюк збереже посаду Прем'єр-міністра і буде здійснювати запланований курс реформ у країні; більшість членів політичної сили мала доволі позитивний імідж, не асоціювались із негативними історіями; висока ефективність та інтенсивність рекламної кампанії, особливо в період останніх двох передвиборчих тижнів.

ПП «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА» отримала 21,82% голосів і другий результат по країні. Політична сила отримала 63 мандати в багатомандатному окрузі та 69 місць – в одномандатному. З найбільш вагомих чинників втрати лідерських позицій на багатомандатному окрузі аналітики виокремлюють такі: а) до списку БПП увійшли деякі кандидати з сумнівною репутацією; б) спостерігалось висунення непопулярних кандидатів, які мають негативний імідж у мажоритарних

Таблиця 1

Результати парламентських виборів до Верховної Ради України в 2014 р. [1]

№ п/п	Політична партія	%	Кількість місць у парламенті (багатомандатний округ)	Кількість місць у парламенті (одномандатні округи)
1	2	3	4	5
1	ПП «НАРОДНИЙ ФРОНТ»	22,14	64	18
2	ПП «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА»	21,82	63	69
3	ПП «Об'єднання «САМОПОМІЧ»»	10,97	32	1
4	ПП «Опозиційний блок»	9,43	27	2
5	Радикальна партія Олега Ляшка	7,44	22	
6	ПП ВО «Батьківщина»	5,68	17	2
7	ПП ВО «Свобода»	4,71		6
8	КПУ	3,88		
9	Партія Сергія Тігіпка «Сильна Україна»	3,11		1
10	ПП «Громадянська позиція (Анатолій Гриценко)»	3,1		
11	ПП «ВАО «ЗАСТУП»	2,7		1

округах; в) загальне невдоволення результатами діяльності П. Порошенка на президентській посаді, невиконання останнім обіцянок та попереднє членство в Партії регіонів; г) невдалий вибір кандидатів у депутати, що були висунуті на пропорційній основі, невдала кадрова політика на президентській посаді.

Третє місце за кількістю мандатів в багатомандатному окрузі (32 місця та 10,97% голосів) на парламентських виборах 2014 р. посіла ПП «Об'єднання Самопоміч». Її результат пов'язують із тим, що напередодні виборів було електоральне очікування появи нових політичних сил, які не були задіяні в українській владі на вищому рівні та не мали досвіду політичних маніпуляцій тощо. Доволі успішним у цьому аспекті було позиціонування А. Садового як мера міста Львів, який і був лідером цієї партії.

Неочікуване четверте місце зайняла ПП «Опозиційний блок» (27 мандатів), яка була створена на основі Партії регіонів. Її успіх пов'язують як із використанням значних фінансових, адміністративних ресурсів, засобів масової інформації, так і з тим, що частка виборців, які раніше підтримували проросійський курс країни, проголосувала за цю політичну силу. Окрім цього, вагома кількість тих, хто раніше підтримував комуністів, також віддала свої голоси на підтримку вказаної партії.

П'яте місце посіла Радикальна партія Олега Ляшка, яка отримала 22 мандати за багатомандатним округом. Як свідчать аналітичні джерела [2; 5], на початку виборчої кампанії партія завдяки популістським, радикальним та мілітаристським агітаційним лозунгам мала тенденцію до покращення іміджу в очах виборців, але потім потужна інформаційна кампанія проти Олега Ляшка щодо штучності образу, зв'язку з олігархами вплинула на його зниження і часткове зменшення електоральної підтримки.

Шосте місце здобула ВО «Батьківщина» (17 мандатів у багатомандатному окрузі). Невисока підтримка серед виборців великою мірою пов'язана з

тривалою відсутністю лідера партії (Ю. Тимошенко) в політиці через політичне ув'язнення.

До парламенту 2014 р. не пройшла національно орієнтована ВО «Свобода». Спричинили такий результат поява нових потужних конкурентів та низка корупційних скандалів, пов'язаних із членами цієї політичної сили. З результатом 4,71% голосів вона не змогла подолати прохідний бар'єр. В одномандатних округах нею було отримано 6 мандатів.

Вимоги часу, зокрема, анексія Криму, тимчасова окупація частини територій Донецької та Луганської областей, антиукраїнська позиція, підтримка сепаратистських настроїв вплинули на поразку КПУ. Ця політична сила отримала 3,88% голосів, не подолавши прохідного бар'єру.

Партія Сергія Тігіпка «Сильна Україна», ПП «Громадянська позиція», ПП «ВАО «ЗАСТУП» отримали електоральну підтримку вище 2% голосів, але не змогли, як і КПУ, подолати прохідний бар'єр.

У табл. 2 подано рівень підтримки політичних партій, які пройшли до Верховної Ради України в 2014 р. за макрорегіонами країни. Згідно з даними табл. 2 можна констатувати, що ПП «НАРОДНИЙ ФРОНТ», яка була одним із лідерів парламентських виборів 2014 р., мала найбільшу підтримку в регіонах Західної України (31,79% голосів), Північної України (23,06% голосів), Центральної України (21,7% голосів). ПП «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА» мав найбільшу підтримку в Центральному та Північному макрорегіонах. Хоча варто зауважити, що ця політична сила була рівномірно представлена на всій території, в тому числі завдяки голосуванню в одномандатних округах. ПП «Об'єднання «САМОПОМІЧ» також мала приблизно однакову підтримку у всіх регіонах. Натомість ПП «Опозиційний блок» отримала найвищу електоральну підтримку в регіонах Східної України. Радикальна партія Олега Ляшка та ВО «Батьківщина» мали невисоку рівномірну підтримку виборців у всіх регіонах.

Дослідження результатів парламентських виборів 2014 р. показало відсутність політичних сил,

Таблиця 2

Рівень підтримки політичних партій, які пройшли до Верховної Ради України в 2014 р. за макрорегіонами країни [1]

Політичні партії	Рівень підтримки, %					
	Схід, %	Південь, %	Центр, %	Північ, %	Захід, %	Україна в цілому
ПП «НАРОДНИЙ ФРОНТ»	6,76	6,66	21,70	23,06	31,79	22,14
ПАРТІЯ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА»	15,92	10,54	25,25	23,90	21,98	21,82
ПП «Об'єднання «САМОПОМІЧ»	5,49	3,61	8,63	11,91	12,01	10,97
ПП «Опозиційний блок»	35,84	7,39	8,32	3,64	1,57	9,43
Радикальна партія Олега Ляшка	5,29	3,70	9,25	9,62	7,42	7,44
ПП ВО «Батьківщина»	2,72	2,46	6,45	6,59	6,46	5,68

які б за результатами голосування мали високе відхилення від загальнонаціонального (більше 40% голосів у регіоні).

Значення індексів націоналізації партійної системи України за період 2014–2015 рр. за підходом М. Джонса і С. Мейнверінга, Г. Голосова та власним методологічним підходом подано в табл. 3.

За даними розрахунків можемо констатувати зростання партійної націоналізації за трьома методиками порівняно з попереднім періодом 2010–2012 рр., коли аналогічні показники перебували на рівні, вищому за середній. Аналіз націоналізації партій, розрахований за підходом М. Джонса і С. Мейнверінга, Г. Голосова, показує близькі значення. Виявлено, що всі досліджувані партії мають високе значення досліджуваного показника, окрім ПП «Опозиційний блок», яка через нерівномірність представлення в усіх регіонах здобула середній рівень націоналізації. Значення загального індексу націоналізації партійної системи країни (IPNc), розрахованого за авторською методикою, схоже зі значеннями цього показника, розрахованого за методикою Г. Голосова. За допомогою власної методології ми змогли проаналізувати більш повний комплекс складників націоналізації партійної системи країни й отримати вичерпний результат цього процесу.

На підставі емпіричних даних, аналогічних матеріалів [3; 4] нами виявлено, що на стан пар-

тійної націоналізації в Україні в 2014–2015 р. вплинули такі фактори:

1. *виборча система.* Йдеться про негативний вплив змішаної виборчої системи на гомогенність голосування;

2. *гібридний політичний режим.* У 2014–2015 рр. цей фактор продовжує впливати на стан партійної націоналізації. В Україні в умовах цього режиму залишились традиції виборчих маніпуляцій, підкупу виборців тощо;

3. *державна форма правління.* В 2014 р. в Україні була встановлена парламентсько-президентська форма правління, що певним чином вплинула на демократичність проведення виборів;

4. *трансформаційні процеси, пов'язані з революційними та військовими подіями,* вплинули на появу нових політичних акторів, складністю визначення для виборців щодо електоральних переваг. Населення віддавало голоси за деякі нові політичні сили, зокрема, ПП «Об'єднання «Самопоміч», Радикальну партію Олега Ляшка під впливом психологічних факторів, не бажаючи голосувати за тих, хто себе дискредитував, втратив довіру, втратив популярність на певний час (це стосується політичної сили Ю. Тимошенко). І, навпаки, частка виборців Східного, Південного, інших макрорегіонів під дією розчарувань у політичній діяльності Партії регіонів проголосувала не за політичну силу, яка була її наступницею, а за іншу партію;

Таблиця 3

Націоналізації партійної системи України за період 2014–2015 рр. за підходом М. Джонса і С. Мейнверінга, Г. Голосова, власною методологією [1]

Показник	Значення індексу націоналізації											За парт. системою
	За політичними партіями											
	Які пройшли до парламенту						Які не пройшли до парламенту, але набрали не < 2% голосів					
	ПП «НАРОДНИЙ ФРОНТ»	ПАРТІЯ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА»	ПП «Об'єднання «САМОПОМІЧ»	ПП «Опозиційний блок»	Радикальна партія Олега Ляшка	ПП ВО «Батьківщина»	ПП ВО «Свобода»	КПУ	ПП С. Тігіпка «Сильна Україна»	ПП «Громадянська позиція (Анаголій Грищенко)»	ПП «ВАО «ЗАСТУП»	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I підхід	0,757	0,892	0,804	0,416	0,806	0,849	0,747	0,547	0,568	0,848	0,724	0,754
II підхід	0,841	0,956	0,863	0,392	0,883	0,928	0,828	0,573	0,578	0,925	0,792	0,63
III підхід												0,643

Де індекс націоналізації (підхід М. Джонса і С. Мейнверінга) – I підхід; індекс націоналізації (підхід Г. Голосова) – II підхід; власна методологія – III підхід

5. *децентралізація (деволюція)*, пов'язана з реформою місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, зумовила виникнення нових регіональних політичних партій на місцевих виборах 2015 р.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Вивчення результатів розрахунку націоналізації партійної системи за період 2014–2015 рр. дало змогу виявити збільшення цього показника з огляду на стабілізацію партійної системи під дією факторів, що чинили позитивний вплив. Виявлено, що факт скорочення кількості учасників виборчого процесу через високий похідний бар'єр. Таким чином, на основі дослідження стану партійної націоналізації України за результатами парламентських вибо-

рів 2014 р. та місцевих виборів 2015 р. виявлено, що значення вказаного показника за результатами використання трьох оціночних підходів демонструє високий рівень і зростання порівняно з періодом попередніх парламентських виборів 2012 р. та місцевих виборів в Україні в 2010 р. Проте, як показує вітчизняний досвід, не завжди високий рівень націоналізації партійної системи свідчить про стабільність партійної системи. Незважаючи на високий рівень цього показника, українським політичним партіям притаманна висока фракційність та регіоналізація, які під впливом таких чинників, як змішана виборча система, форма державного правління, гібридний політичний режим та трансформаційні процеси, не здатні виконувати головну генеруючу роль у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вибори. Дата оновлення : 30.07.2018. URL: <http://www.cvk.gov.ua/> (дата звернення: 30.07.2018).
2. Висвітлення виборчої кампанії у ЗМІ. Парламентські вибори 2014 – Україна. Попередній звіт за результатами моніторингу. Дата оновлення : 02.08.2018. URL: http://prostir-monitor.org/foto/mtree/2014/10/Ukr_October-report_24_10.pdf (дата звернення: 02.08.2018).
3. Манайло-Приходько Р.Ю. Характеристика рівня націоналізації партійної системи України за результатами парламентських виборів 2014 року. *Гілея: науковий вісник*. 2017. С. 367–372.
4. Моїсеєнко Д. Політичний режим постсоціалістичної України як елемент форми перехідної держави. *Публічне право*. 2016. № 4 (24). С. 231–238.
5. Парламентські вибори-2014: підсумки і роздуми про майбутнє. Дата оновлення: 04.08.2018. URL: http://old.razumkov.org.ua/upload/1415269995_file.pdf (дата звернення: 04.08.2018).
6. Bochler D. Measuring Party Nationalisation: A New Gini-based Indicator That Corrects for the Number of Units. *Electoral Studies*. 2010. Vol. 29. № 1. 29 p.
7. Bochler D. The nationalisation of post-communist party systems. Дата оновлення : 06.07.2018. URL: <https://www.zora.uzh.ch/id/eprint/48550/> (дата звернення: 06.07.2018).
8. Golosov G.V. The territorial genealogies of Russia's political parties and the transferability of political machines. *Post-Soviet affairs*. 2014. Vol. 30. N 6. Pp. 464–480.
9. Jones Mark P., Mainwaring S. The nationalization of parties and party systems: an empirical measure and an application to the americas. Дата оновлення : 06.07.2018. URL: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/13540688030092002> (дата звернення: 10.07.2018).
10. Kasuya Y., Moenius J. The nationalization of party systems: Conceptual issues and alternative district-focused. *Electoral Studies*. 2008. Volume 27. Issue 1. Pp. 126–135.